

ПЕРІОДИЗАЦІЯ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЖІНОЧИХ ОСВІТНІХ ЗАКЛАДІВ ПОЛТАВСЬКОЇ ГУБЕРНІЇ (XIX – ПОЧАТКУ XX СТ.)

Початок XIX – XX століття характеризується передумовами, що викликали інтерес для створення і розвитку системи жіночої освіти. Передусім, бурхливий економічний розвиток, наслідком якого було широке залучення жінок до виробництва, що збільшило вимоги до освіти робітниць. Уряд Російської імперії не міг залишатися осторонь цих об'єктивних процесів і був змушений започаткувати реформи в галузі освіти, що передбачали відкриття початкових шкіл, гімназій, прогімназій, училищ, інститутів та подальше удосконалення навчально-виховного процесу в існуючих навчальних закладах. Поступово у суспільстві визріла потреба в освіті жінок, переконання у тому, що необхідно відійти від домашньої освіти до надання жіноцтву більш глибоких знань з різних галузей науки. Жінки в результаті боротьби за рівноправність з чоловіками поступово почали ставати з чоловіками поруч у суспільному виробництві. Інтерес дослідників до вивчення й аналізу питань історії становлення та розвитку жіночої освіти ґрунтовно висвітлено у монографії проф. Ільченко О.Ю., змістовно висвітлено історико-архівні дослідження представниць розвитку жіночої освіти у роботі Павловського І.Ф. «Полтавцы. Иерархи, государственные и общественные деятели и благотворители» [5], Боярцева С.М. «История учебных заведений Полтавы до 1719 года» [1].

Основними критеріями для визначення об'єктивної періодизації навчально-виховної діяльності жіночих навчальних закладів Полтавської губернії (XIX – початку XX ст.) виступають: процеси реформування жіночої освіти в основі економічних, культурно-просвітницьких, соціально-політичних умов у регіоні, а також, враховуючи процес державного реформування жіночої освіти, прогресивної діяльності громадських діячів, інтелігенції Полтавського краю, розширення мережі жіночих навчальних закладів, зміни їх мети, завдань, змісту виділяємо такі періоди: I-й (1850-1873 рр.) – розвиток мережі та змістовне наповнення навчально-виховної діяльності жіночих закладів освіти; II-й (1874-1883 рр.) – педагогізація навчально-виховної діяльності жіночих навчальних закладів; III-й (1884-1917 рр.) – професіоналізація мережі та змісту навчально-виховної діяльності жіночих закладів освіти.

Таким чином, перший період навчально-виховної діяльності жіночих освітніх закладів Полтавської губернії (1850-1873 рр.) характеризується значними соціально-економічними змінами: скасування кріпосного права (60-ті рр. XIX ст.) призвело до збільшення кількості населення губернії, особливо у губернському та повітових містах; збільшується кількість підприємств, а відтак зростає бюджет губернії, збільшуються витрати на розвиток освіти; це період посилення суспільно-педагогічного руху за розвиток ідеї загальної народної грамотності, в тому числі й жіночої освіченості. У зазначений період Полтавська губернія налічувала п'ятдесят один повноцінний жіночий навчальний заклад: державні (Полтавський інститут шляхетних дівчат, Полтавське Маріїнське жіноче училище (згодом гімназія), жіночі прогімназії (2 навчальні заклади), міські (6 освітніх закладів), сільські

(4 навчальні установи) та земські (6 освітніх закладів) жіночі початкові народні училища, приватних (Кобеляцька жіноча гімназія М. Сачавець, 2 Полтавські жіночі училища розряду гімназії, 14 приватних жіночих початкових народних училища, 4 приватні жіночі початкові школи, початкові жіночі школи для національних меншин (2 єврейські початкові школи), духовних (Полтавське єпархіальне жіноче училище, жіноче початкове народне училище при Золотоношському Красногорському жіночому монастирі, 4 жіночі церковнопарафіяльні школи, 2 жіночі школи грамоти. Метою навчально-виховної діяльності жіночих освітніх установ духовного підпорядкування є надання пристойної освіти дівчатам для отримання церковного звання, що відповідає їхньому майбутньому призначенню – ролі дружини служителя церкви, благопечительної матері і виховательки власних дітей (Полтавське жіноче єпархіальне училище [2, с. 34], затвердити релігійні та моральні поняття, поширити первісні корисні знання (жіночі церковнопарафіяльні школи і школи грамоти). Установами діяльності державних, приватних і духовних жіночих освітніх установ – фізичний, моральний, розумовий розвиток учениць (середня ланка освіти), релігійне, моральне вдосконалення дівчат, засвоєння початкових відомостей, де змістом освіти в діяльності державних і приватних жіночих освітніх установ стали: Закон Божий, російське та французьке читання, російська та французька граматики, арифметика, німецьке читання, письмо і граматики, загальна російська географія, грецька та римська історія, міфологія, російська словесність, фізика, історія російської мовою, всесвітня історія та географія французькою, чистопис, музика, хоральні співи, рукоділля малювання. Для здійснення підсумкового контролю знань дівчат проводили екзаменування [6].

Другий період розвитку навчально-виховної діяльності жіночих освітніх закладів Полтавської губернії (1874-1883 рр.) характеризується: продовженням реформаторської освітньої діяльності Царського уряду, що було спрямовано, насамперед, на збільшення кваліфікованих педагогічних кадрів; влада поставила перед школою завдання створити додаткові педагогічні класи з метою підготовки учителів для народних початкових шкіл, перших чотирьох класів гімназій, а також домашніх учителів, вихователів та наставників (Інститут шляхетних дівчат, жіночі гімназії), домашніх наставниць і учительок (єпархіальні жіночі училища). Незалежно від профілізації навчального закладу була покладена в основу підготовки учениць «Програма педагогіки для спеціальних класів жіночих навчальних закладів» (1870 р.), розроблена К.Д. Ушинським, за якою збільшувалася кількість практичних занять з педагогіки, а випускні екзаменували усні відповіді, твори на педагогічну тематику, структуру та методи проведення уроку. Мережа жіночих навчальних закладів даного періоду нараховує понад (50 освітніх установ): державні (інститут шляхетних дівчат, Маріїнська жіноча гімназія, 3 жіночі гімназії, 3 жіночі прогімназії, 16 міських, 6 сільських та 12 земських жіночих початкових народних училищ), приватні (Кобеляцька жіноча гімназія М. Сачавець, 3 жіночі початкові школи), духовні (Полтавське єпархіальне жіноче училище, жіноче початкове народне училище при Золотоношському жіночому монастирі, жіноча церковнопарафіяльна школа (с. Хомутець, Миргородського повіту) [6]. Проводиться підготовка учениць до педагогічної діяльності: при середніх жіночих навчальних закладах відкриваються педагогічні класи; відбувається змістовне насичення змісту освіти педагогікою, дидактикою, методикою навчання різних предметів; викла-

дання педагогіки здійснюється у педагогічних класах як державних, так і приватних гімназій та училищ. У зміст підготовки та завершення етап навчання дівчат були введені нові навчальні дисципліни: риторика, логіка (Інститут шляхетних дівчат), латинська мова (Лубенська жіноча Олександрівська гімназія); перевага надається не теоретичній, а практичній підготовці вихованок: засвоєння методики викладання предметів у початкових народних школах; здійснюється практична підготовка майбутніх учителів шляхом викладання навчальних дисциплін ученицями педагогічного класу для учениць молодших класів та шляхом створення шкіл для проходження педагогічної практики (зразкова жіноча недільна школа при Полтавському єпархіальному жіночому училищі); викладання продовжує здійснюватися виключно на російській мові, незалежно від національної належності учнів; створювалися підготовчі класи, а мета, завдання і зміст початкової освіти залишалися без змін.

Третій період розвитку навчально-виховної діяльності жіночих закладів Полтавської губернії (1884-1917 рр.) характеризується подальшим розширенням мережі жіночих освітніх установ Полтавської губернії, професіоналізацією освіти. Він характеризується поширенням жіночих церковно-парафіяльних навчальних закладів, жіночих професійних курсів, майстерень тощо. Мережа жіночих закладів даного періоду (246 освітніх установ) представлена як: державні (Інститут шляхетних дівчат, Маріїнська жіноча гімназія, 17 міських жіночих гімназій, 2 українські жіночі гімназії, 3 жіночі прогімназії, 2 приходських жіночих училища, 11 міських і сільських та 13 земських жіночих початкових народних училища, 3 професійних жіночих училища, 3 жіночі професійні школи, 3 жіночі рукодільних класи, 54 жіночі вишивальні, килимарські, ткацькі, кравецько-рукодільні та рукодільні майстерні, навчально-показові та показові пункти, короточасні жіночі педагогічні курси), приватні (13 жіночих гімназій, 4 жіночі прогімназії (згодом гімназії), 1 початкове жіноче училище (згодом гімназія), 5 жіночих прогімназій, 3 жіночих навчальних заклади початкового рівня, 8 професійних жіночих навчальних закладів, 9 початкових жіночих училищ), духовні (2 єпархіальні жіночі училища, 71 жіноча церковнопарафіяльна школа; 5 жіночих шкіл грамоти; 11 недільних жіночих шкіл) заклади. Кількість жіночих навчальних закладів значно збільшилася (від 50 до 246 установ).

Отже, можемо зробити висновок про те, що особливостями трьох періодів навчально-виховної діяльності жіночих навчальних закладів Полтавської губернії (XIX – початку XX ст.) є: діяльність приватних жіночих прогімназій (пансіонів), що згодом перетворилися в гімназії; при закладах діяли підготовчі класи (основні, а через велику потребу на жіночу освіту – паралельні); продовжували створюватися зразкові жіночі школи для проходження випускницями педагогічної практики; при деяких гімназіях відбувалися вступні іспити; основною метою навчально-виховної діяльності середньої ланки жіночої освіти виступає професіоналізація, засновувалися іменні стипендії від впливових і заможних громадян Полтавської губернії В.О. Волконська-Рєпніна, Т.А. Старицька, С.О. Устимович, М. Кочубей, К. Дейтрих, Є.С. Милорадович, О. Ширинська-Шихматова, О.О. Забаринская, М.І. Гладиревська [1]; сироти навчалися і проживали у гуртожитках безкоштовно, здійснювалася допомога ученицям і після завершення навчання; існувало 8 жіночих навчальних закладів для національних меншин; додатково вивчали на курсах

родиноведення, психологію, шкільну гігієну; при жіночих закладах, бібліотеках, підтримка попечителя Київського учбового округу учителів та учительок жіночих навчальних закладів за рахунок почесних нагород, відзнак, орденів, що супроводжувалися матеріальною допомогою; жіночі навчальні заклади на території України починають зникати після Жовтневої революції 1917 р. Варто зазначити, що здобутками жіночої освіти Полтавської губернії (XIX – початку XX ст.) є покращення культурного рівня, залучення до суспільної праці значної кількості жінок, поступове розширення сфери життєдіяльності жінки, збагачення змісту освіти.

Список використаної літератури

1. *Бояревцев С.М.* История учебных заведений Полтавы до 1719 года / С.М. Бояревцев. – Полтава: АСМИ, 2013. – 550 с.
2. Двадцатилетие Полтавского епархиального женского училища : материалы для истории училища. – Полтава : Тип. Л. Фришберга, 1894. – 274 с.
3. *Ільченко О.* Благодійна діяльність жінок в освіті України (XVII–XVIII століття) : монографія / Олена Ільченко. – Полтава : ПНПУ імені В.Г. Короленка, 2013. – 374 с. (авторське свідоцтво № 67304).
4. Отчет о состоянии Мариинской Полтавской женской гимназии за 1880-1881 уч. год. / Сост. А. Сиольская. – Полтава : Тип. Губернского Правления, 1881. – 40 с.
5. *Павловский И.Ф.* Полтавцы. Иерархи, государственные и общественные деятели и благотворители. Опыт краткого библиографического словаря Полтавской губернии с половины XVIII в. / И.Ф. Павловский // Полтава : Издание Полтавской ученой архивной комиссии, 1914. – 294 с.
6. Полтавщина : енциклопедичний довідник / За ред. А. В. Кудрицького. – К. : Українська Енциклопедія, 1992. – 1024 с.

Тетяна Фазан

ТРАДИЦІЇ ДУХОВНО-МОРАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ПРИ ПРАВОСЛАВНИХ МОНАСТИРЯХ ПОЧ. ХІХ СТ.

Основною метою виховання в нашому суспільстві є гармонійно розвинена й суспільно активна особистість. Вона повинна володіти науковим світоглядом, високоморальним потенціалом, бажати і вміти працювати, бути багатою духовно і добре сформованою фізично. Іншими словами, бути наближеною до досконалості. У різних народів ідеали досконалості дуже схожі, вони поєднують в собі якості, які характеризують всебічно і гармонійно розвинену людину: розум, красу, високі моральні чесноти, фізичну силу, витривалість тощо. Тобто, всебічно розвинена людина – це та, в якій добре розвинені всі її сторони. Формування такого виховного ідеалу відбувалося під впливом багатьох факторів, які були актуальними в тій чи іншій місцевості. Саме вони зумовлювали виховні ідеали. Український ідеал у вихованні має джерелом християнство та його культуру.

Християнство, яке прийшло на зміну греко-римській культурі в Європі, не відкинуло її педагогіку, а використавши, переробило в душі євангельської науки [2, с. 23]. Воно внесло значні зміни в розуміння ідеалу людини, створеного на Образ і